

## 7. Verbindingswoorden 1

Relaties tussen zinnen kunnen aangegeven worden met behulp van zinsinleidende woorden, zoals **אם**, **כי** of **אשר**.

Verscheidene van deze woorden kunnen behalve een zin inleiden ook gebruikt worden om een enkel element in een zin in te leiden. Daarnaast zijn er ook vele gevallen waar deze woorden kennelijk hoofdzinnen inleiden. Daarom behandelen we in dit hoofdstuk de meest voorkomende coniuncties in al hun gebruiksmogelijkheden. Het gebruik van **!** en de functie van de woordvolgorde bij zinsverbindingen komen in het [volgende hoofdstuk](#) aan de orde. Uit dit verschillend gebruik van de coniuncties mag men niet zonder meer concluderen dat het verschil tussen hoofd- en bijzinnen in het Klassiek Hebreeuws niet bestond. Ook in het Nederlands kunnen woordsoorten door elkaar lopen, zonder dat de spreker er moeite mee heeft. "Dat", dat bijzininleidend gebruikt kan worden fungeert natuurlijk ook als demonstratief. Wel concluderen we dat het verschil tussen hoofd- en bijzinnen in het Hebreeuws niet altijd eenvoudig is aan te wijzen.

### 1 **כי** ↑

A Een belangrijke functie van **כי** is de inleiding van een zin die in een groter geheel functioneert als was het een nominaal element.

a. objectszin

Zo vinden we bij werkwoorden die 'spreken', 'horen' en dergelijke betekenen, vaak een lijdend voorwerp dat bestaat uit een zin die wordt ingeleid door **כי**.

[1]	Ruth 1:18	וַתֵּרָא כִּי־מִתְאַמְצֶת הִיא לְלַכֵּת אִתָּהּ							
		wa-	tterē	kī	mitʿammešet	hī	lā-	leket	ʿittāh
		en	zij zag	dat	vastbesloten	zij	te	gaan	met haar
		En zij zag dat ze vastbesloten was met haar mee te gaan.							
[2]	1 Sam. 25:39	וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מֵת נָבָל							
		wa-	yyišma <sup>c</sup>	dāwid	kī	met	nābāl		
		en	hij hoorde	David	dat	hij stierf	Nabal		
		en David hoorde dat Nabal dood was.							

Direkte rede is in veel gevallen ook het lijdend voorwerp van een werkwoord, en kan dus ook door כִּי worden ingeleid. Soms kan men hier twijfelen of כִּי het zinsverbindende woord is dan wel het hoofdzin inleidende dat in [hoofdstuk 16](#) aan de orde komt (zie ook daar voor een nadere opmerking over het volgende voorbeeld).

[3]	Ruth 1:10	וַתֹּאמְרֵנָה לָּהּ כִּי־אֵתְךָ נָשׁוּב לְעַמֶּיךָ							
		wa-	ttōmarnā	lāh	kī	ʿittāk	nāšūb	lō-	ʿammek
		en	zij spraken	tot haar	"dat"	met u	wij zullen terugkeren	naar	uw volk
		En zij zeiden tot haar: "Wij willen met u terugkeren naar uw volk".							

Het gebruik van כִּי in een situatie als deze is niet noodzakelijk en wanneer de objectszin met een vraagwoord begint zelfs onmogelijk, als in het volgende voorbeelden.

[4]	Gen 3:11	וַיֹּאמֶר מִי הַגִּיד				
		wa- en	yyōmēr hij sprak	mī wie	higgīd hij heeft bekend gemaakt	
		En hij zei: "Wie heeft bekendgemaakt ..."				
[5]	Gen 30:31	וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶן-לָךְ				
		wa- en	yyōmēr hij sprak	mā wat	ʿettēn ik zal geven	lāk aan u
		En hij zei: "Wat zal ik u geven ?"				

In de weinige gevallen waar כִּי מָה or כִּי מִי samen aangetroffen wordt nemen we aan dat כִּי deel uitmaakt van de (objects)zin en versterkend is bedoeld, als in het volgende voorbeeld:

[6]	ii Kon. 8:13	וַיֹּאמֶר חֲזָה־אֵל כִּי מָה עַבְדְּךָ הַכֶּלֶב כִּי ...								
		wa- en	yyōmēr hij zei	ḥāzāʾel Hazel	kī zeker	mā wat	ʿabdəkā uw knecht	ha- de	kkēlēb hond	kī dat
		Hazel zei: "Wat is uw knecht toch anders dan een hond dat ...".								

[7]	Pred. 7:13	כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְתוּ							
		kī	mī	yūkal	lɔ-	taqen	ʔet	ʔašer	ʕiwwətō
		immers	wie	hij kan	om te	recht maken	OBJ.	REL.	hij heeft het krom gemaakt
		want wie kan recht maken, wat Hij krom gemaakt heeft?							

Ook wanneer de direkte rede met een ontkenning begint blijft כִּי achterwege.

b subjectszin

In bij voorbeeld een passieve omzetting van bovenstaand zinstype fungeert de כִּי-zin als onderwerp.

[8]	Ruth 3:14	וַיֹּאמֶר אֶל-יְוָדָע כִּי-בָאָה הָאִשָּׁה הַגֵּרָה									
		wa-	yyōmeṛ	ʔal	yiwwāda <sup>c</sup>	kī	bāʔā	hā-	ʔiššā	ha-	ggoreṇ
		en	hij sprak	niet	het worde bekend	dat	zij kwam	de	vrouw	de	dorsvloer
		Hij zei: "Laat het niet bekend worden dat de vrouw naar de dorsvloer is gekomen".									
[9]	i Sam 23:13	וַלְשָׂאוֹל הִגֵּד כִּי-נִמְלֹט דָּוִד									
		ū-	lɔ-	šāʔul	huggad	kī	nimlaṭ			dāwid	
		en	aan	Sjaoel	werd bekend gemaakt	dat	hij was ontkomen			David	

Het werd aan Sjael bekend gemaakt dat David ontkomen was.

Een bijzonder geval van de subjectszin ingeleid door כִּי vinden we in de constructie וַיְהִי gevolgd door een door כִּי ingeleide zin. Het is onjuist hier aan כִּי een temporele functie toe te kennen, zoals dikwijls gebeurt. De temporele functie ligt in het syntagma וַיְהִי + nominaal element, terwijl כִּי slechts een volgende zin als het ware nominaliseert.

[10]	Job 1:5	וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמְּשֶׁתָּה וַיִּשְׁלַח								
		wa-	yhī	kī	hiqqīpū	yəmə	ha-	mmištē	wa-	yyišlah
		en	er was	dat	zij gingen rond	dagen van	het	feest	en	hij zond
		Toen de dagen van feesten rond waren gekomen, zond hij ...								

c de subjectszin in een nominale constructie

De met כִּי ingeleide zin kan ook het subject zijn van een nominale zin. Het gebruik in deze constructie is beperkt. In de gevallen waar het predicaat een adjectief is is de volgorde vaak predicaat + subject.

[11]	ii Sam. 18:3	וַעֲתָה טוֹב כִּי־תִהְיֶה־לָנוּ מַעֲרִיר לְעֶזְרָא
------	--------------	--

wə-	ˢattā	ṭōb	kī	tihyē	llānū	me-	ˢīr	la-	ˢzor
en	nu dan	goed	dat	jij bent	voor ons	vanuit	de stad	om te	helpen
Welnu, het is beter dat jij ons uit de stad te hulp kunt komen.									

[12]	Klgl. 3:27	טוֹב לְגֵבֶר כִּי־יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו							
		ṭōb	la-	ggēbēr	kī	yiśśā	ˢol	bi-	nˢūrāw
		goed	voor	de man	dat	hij neemt op	juk	in	zijn jeugd
Het is goed voor de mens dat hij zijn juk in zijn jeugd draagt.									

[13]	Gen. 37:26	מַה־בְּצַע כִּי נִהְרַג אֶת־אָחִינוּ					
		ma	bbəṣaˢ	kī	nahārog	ˢet	ˢāḥīnū
		wat	voordeel	dat	wij vermoorden	OBJ.	onze broer
Wat voor voordeel hebben we eraan dat we onze broer vermoorden							

d adverbiale zin

Zonder prepositionele inleiding kan כִּי gebruikt worden om een zin in te leiden die een reden of oorzaak aangeeft, te vertalen met "omdat" of "want". Ook in dit geval kan men spreken van een nominaliserende functie van כִּי, dat dan een element inleidt dat dezelfde functie heeft in het grotere geheel als een adverbiale uitdrukking. In het Nederlands levert het gebruik van "omdat" een volgende bijzin op, terwijl "want" gevolgd wordt door een hoofdzin. Voor het Hebreeuws is dit onderscheid hier niet te maken aangezien de woordvolgorde in de zin niet verandert op grond van de keuze voor hoofd- of bijzin. כִּי komt in deze

functie erg vaak voor. We geven enkele voorbeelden:

a redengevend:

[14]	Ruth 4:6	גַּאֲל־לְךָ אֶתְהָ אֶת־גְּאֻלְתִּי כִּי לֹא־אוּכַל לְגַאֵל									
		gəʔal	ləkɑ	ʔattā	ʔet	gəʔullātī	kī	lō	ʔūkɑl	li-	gʔol
		los	voor jezelf	jij	OBJ.	mijn te lossen erfdeel	want	niet	ik kan	te	lossen
		Treed jij maar als lossen op van wat ik moet lossen, want ik kan niet als lossen optreden Treed jij maar als lossen op van wat ik moet lossen, omdat ik niet als lossen kan optreden.									

[15]	i Sam 3:6	וַיֹּאמֶר הַנְּנִי כִּי קָרָאתָ לִי					
		wa-	yyōmər	hinənī	kī	qārātā	lī
		en	hij zei	hier ben ik	want	u hebt geroepen	mij
		Hij zei: "Hier ben ik, want u hebt mij geroepen".					

[16]	i Sam. 3:10	וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שָׁמַע עַבְדְּךָ						
		wa-	yyōmər	šəmūʔel	dabber	kī	šomea <sup>c</sup>	ʕabdeka
		en	hij sprak	Sjmoeël	spreek	want	luisterend	uw knecht
		en Sjmoeël zei: spreek want uw knecht luistert.						

b consecutief:

[17]	Ex. 3:11	מִי אֲנִי כִּי אֵלֶיךָ אֶל-פְּרָעָה					
		mī	ʾānokī	kī	ʾelek	ʾel	par <sup>c</sup> ō
		wie	ik	dat	ik zal gaan	naar	Farao
		Wie ben ik dat ik naar de Farao zou gaan					

g temporeel

Men neemt veelal aan dat כִּי ook gebruikt kan worden als inleiding van een temporele zin, maar de voorbeelden zijn gering in aantal en vaak niet eenduidig.

[18]	Hos. 11:1	כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וְאֶהְיֶהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לְבְנִי										
		kī	na <sup>c</sup> ar	yiśra <sup>e</sup> l	wā-	ʾōhābehū	u-	mi-	mmissrayim	qārātī	li-	bnī
		toen	kind	Israel	en	ik beminde hem	en	uit	Egypte	ik riep	tot	mijn zoon
		Toen Israel een kind was heb ik hem lief gekregen en ik heb mijn zoon uit Egypte geroepen										

Deze vertaling is mogelijk, maar vanwege de verbinding van de eerste en de tweede zin met behulp van וְ zijn we eerder geneigd in de eerste zin een hoofdzin te zien ingeleid met het versterkende כִּי: Ja, Israel was echt een kind, en ik heb hem lief gekregen en ....

d concessief



In een aantal gevallen is het noodzakelijk het inleidende כִּי concessief te vertalen.

[19]	Ex. 34:9	יְלִדְנָא אֲדָנִי בְּקִרְבָּנוּ כִּי עַם־קָשֶׁה־עָרְףְּ הוּא									
		yelēk	nā	ʾādonāy	bə-	qirbenū	kī	ʿam	qəšē	ʿoreḫp	hū
		ga	toch	Heer	in	ons midden	hoewel	volk	hard	nek	hij
		Heer, ga toch in ons midden, ook al is het een hardnekkig volk									

Deze vertaling is zeer goed te verdedigen, merk echter op dat vrijwel alle klassieke vertaling hier redengevend vertalen. NBV heeft echter "ook al", terwijl ook de Willibrord-vertaling in deze richting denkt. Soms is het voor de interpretatie van bekende teksten een lastig probleem, zo bij voorbeeld in het volgende voorbeeld.

[20]	Gen. 8:21	לֹא אֶסְףּ לְקַלֵּל ... בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו															
		lō	ʾosiḫ	lə-	qallel	ba-	ʿābūr	hā-	ʾādām	kī	yeṣer	leb	hā-	ʾādām	ra <sup>c</sup>	mi-	nnə <sup>c</sup> urāw
		niet	ik voeg toe	te	vloeken	om	wille	de	mens	hoewel	neiging	hart	de	mens	slecht	vanaf	zijn jeugd
		Ik zal niet vervloeken ... vanwege de mens, ook al is de neiging van het hart de mens slecht vanaf zijn jeugd															

Ook hier lijkt de concessieve vertaling voor de hand te liggen, maar alle klassieke vertalingen, en ook NBV en Willibrord, geven "omdat" of een equivalent. De concessieve vertaling is o.a. te vinden in de grammatica van Nat-Koopmans.

De met כִּי ingeleide zin afhankelijk van een prepositie.

Dit zinstype treffen we ook aan op de plaats van een door een prepositie of een ander substantief geregeerd woord. In de verbinding van כִּי met een voorafgaand voorzetsel is de functie van כִּי ook weer de nominaliserende, terwijl de functie van de genominaliseerde zin ten opzichte van de hoofdzin door de prepositie wordt uitgedrukt.

[21]	Richt. 3:12	עַל כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרָע					
		°al	kī	°āsū	°et	hā-	ra <sup>c</sup>
		vanwege	dat	zij deden	OBJ	het	kwaad
		..., omdat zij het kwade deden.					

  

[22]	ii Sam. 23:10	וַיִּדְבֹּק בַּפְּלִשְׁתִּים עַד   כִּי־יַגְעֵה יָדוֹ							
		wa-	yak	ba-	ppəlišṭīm	°ad	kī	yāgə°ā	yādō
		en	hij sloeg	onder de	Filistijnen	tot	dat	hij werd moe	zijn hand
		Hij op de Filistijnen in, totdat zijn hand moe werd.							

כִּי komt in deze constructie voor voorafgegaan door de volgende preposities: יַעַן כִּי : יַעַן = omdat; עַד כִּי : עַד = totdat; עַל כִּי : עַל = omdat; עַקֵּב כִּי : עַקֵּב = als gevolg van het feit dat; תַּחַת כִּי : תַּחַת = in plaats van het feit dat. Al deze verbindingen komen minder dan tien keer voor.

**B כִּי** als hoofdzin inleidend element.

Het van oorsprong demonstratieve element geeft aan dat er met de zin die volgt als geheel iets specifiek aan de hand is. Gaat het om een op zich staande zin, dan heeft **כִּי** nog zijn demonstratieve betekenis, meestal op te vatten als versterking. Vaak is dit gebruik goed herkenbaar omdat er geen andere zin is waarmee **כִּי** verbonden kan worden, vgl. b.v.

[23]	Ruth 1:10	וַתֹּאמְרֵנָה לֵּיהּ כִּי-אֶתְךָ נָשׁוּב לְעַמֶּךָ							
		wa-	ttōmarnā	llāh	kī	ʿittāk	nāšūb	lə-	ʿammek
		en	zij zeiden	tot haar	zeker	met u	wij zullen terugkeren	naar	uw volk
		Wij gaan vast en zeker met u terug naar uw volk.							

Omdat **כִּי** ook als inleiding van de directe rede kan worden gebruikt, zou men hier kunnen twifelen of het met het voorafgaande **וַתֹּאמְרֵנָה** moet worden verbonden. Het gebruik van **אמר** verbonden met een directe rede als object, maar zonder inleidend **כִּי** in de verzen 8, 11, 15, 16, 19 en 20 van hetzelfde hoofdstuk maakt dit minder waarschijnlijk. Ook het volgende voorbeeld laat zien hoe **כִּי** in directe rede versterkend kan worden gebruikt.

[24]	Ruth 2:21	וַתֹּאמֶר רֹתֵת הַמֹּאֲבִיָּה גַם   כִּי-אֶמַר אֵלַי								
		wa-	ttōmēr	rūt	ha-	mmōʿabiyyā	gam	kī	ʿamar	ʿelay

en	zij zei	Ruth	de	moabietische	ook	zeker	hij sprak	tot mij
Ook heeft hij duidelijk tegen mij gezegd ...								

In veel gevallen is het moeilijk vast te stellen of men te doen heeft met twee met behulp van כִּי verbonden zinnen, dan wel met twee losse zinnen waarvan er één met het versterkende כִּי begint, en het probleem ligt ook eerder op het vlak van het vertalen dan dat er in het Hebreeuws een werkelijk verschil zou zijn. Men vergelijk de twee vertalingen van het volgende voorbeeld.

[25]	Ruth 1:16	כִּי אֶל-אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלַי				
		kī	ʕel	ʾāšer	teləkī	ʕelek
		immers	naar	REL	u gaat	zal ik gaan
		Ik zal zeker gaan naar waar u gaat. of: ..., want waar u heen gaat, daar zal ik heen gaan.				

Uit een dergelijk voorbeeld mag blijken dat het onderscheid tussen hoofd- en bijzinnen in het Hebreeuws anders ligt dan in het Nederlands en vaak ook niet te maken is.

## 2 אֲשֶׁר ↑

Evenals כִּי wordt ook אֲשֶׁר gebruikt om aan te geven dat de volgende zin in het grotere geheel als het ware de functie heeft van een nomen. In tegenstelling tot כִּי wordt het niet gebruikt om hoofdzinnen in te leiden.

## a betrekkelijke zinnen

De belangrijkste functie van dit **אֲשֶׁר** is de aanduiding dat de volgende zin min of meer dezelfde rang heeft als een bijvoeglijk naamwoord, dus een bijvoeglijke zin, waarvoor in het Nederlands een relatieve bijzin wordt gebruikt. Zoals gewoonlijk in het Hebreeuws verandert de woordvolgorde in de zin niet wanneer **אֲשֶׁר** ervoor geplaatst wordt. **אֲשֶׁר** maakt zelf geen deel uit van de zin in kwestie, wat juist wel het geval is met de voornaamwoorden die in Europese talen betrekkelijke zinnen inleiden. Wanneer het antecedent in de bijzin fungeert als subject of object wordt over het algemeen niet naar het antecedent verwezen in de bijzin.

[26]	i Kon. 8:44	וְהַבַּיִת אֲשֶׁר-בָּנִיתִי לְשֵׁמֶךָ						
		wə- en	ha- het	bbayit huis	ʔāšer REL.	bānitī ik bouwde	li- voor	šmeḵā uw naam
		en de tempel die ik gebouwde voor uw naam.						

Een dergelijke terugverwijzing blijft ook achterwege wanneer de betrekkelijke zin een nominale is. Zo een zin lijkt dan soms incompleet.

[27]	Ruth 2:3	לְבֶעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ					
		lə- van	boʿaz Boaz	ʔāšer REL.	mi- uit	mmišpaḥat familie	ʔēlimeḵēk Elimelek

... van Boaz, die uit de familie van Elimelek is

Het is over het algemeen wel noodzakelijk in de bijzin terug te verwijzen naar het antecedent wanneer de functie in de bijzin een andere is, bij voorbeeld afhankelijk van een prepositie. In zo een geval zal met behulp van een voornaamwoord op de passende plaats in de zin verwezen worden. Regelmatig treedt een adverbium op als verwijzend element, vooral wanneer de relatieve zin een ruimtelijke relatie aangeeft en in de bijzin **שם** de verwijzing naar het antecedent vervat.

[28]	Gen. 41:38	אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ							
		ʿiš	ʾāšer	rūah	ʿēlohīm	bō			
		man	PART.	geest	God	in hem			
		een man in wie de geest Gods is.							
[29]	Ruth 2:12	אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת-כַּנְּפָיו							
		ʿēlohē	yiśrāʾel	ʾāšer	bāt	la-	hāsōt	taḥat	kənaḥpāw
		God	Israel	REL.	jij bent gekomen	te	schuilen	onder	zijn vleugels
		de God van Israel onder wiens vleugels jij bent komen schuilen							
[30]	1 Kon. 5:8	אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה-שָׁם							
		ʿel	ha-	mmāqōm	ʾāšer	yihyē	ššām		
		naar	de	plaats	PART.	hij zal zijn	daar		
		naar de plaats waar hij zal zijn.							

[31]	Ruth 1:7	מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה־שָׁמָּה					
		min	ha-	mmaqōm	ʔāšer	hāyētā	šāmmā
		uit	de	plaats	REL.	zij was geweest	daar
		... uit de plaats waar ze geweest was					

Uit de vorige voorbeelden blijkt dat de **אֲשֶׁר**-zin gevoeld wordt als een bijstelling bij het antecedent. Er kan echter ook sprake zijn van een status-constructus-verbinding tussen antecedent en de volgende zin zoals moge blijken uit het volgende voorbeeld:

[32]	Gen. 40:3	אֶל־בַּיִת הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם								
		ʔel	bēt	ha-	ssohar	məqōm	ʔāšer	yōsep	ʔāsūr	šam
		naar	huis	de	insluiting	plaats	REL.	Josef	gebonden	daar
		naar de gevangenis, de plaats waar Josef vast zat								

Wanneer er sprake is van een niet uitgedrukt antecedent kan het element omschreven in de zin ingeleid door **אֲשֶׁר** functioneren als was het een nominaal element in een zin. In een vertaling moet men dan denken aan constructies als "degene die", "datgene wat".

[33]	Joz. 10:11	רְבִים אֲשֶׁר־מָתוּ בְּאֶבְנֵי הַבְּרָד מֵאֲשֶׁר הִרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
------	------------	---

rabbīm	ʾāšer	metū	bə-	ʾabnē	ha-	bbārād	me-	ʾāšer	hārəgū	bənē	yisrāʾel
talrijk	REL.	zij stierven	door	stenen	de	hagel	van	REL.	zij doodden	kinderen	Israel
meer in aantal waren zij die stierven door de hagelstenen dan degenen die de Israëlieten ombrachten											

Een dergelijk gebruik komt ook voor wanneer de verhouding van de **אֲשֶׁר**-zin tot de rest van de zin met behulp van een prepositie moet worden gemaakt. **אֲשֶׁר** kan dan door allerlei preposities, en de nota acusativi, voorafgegaan worden. Zie het vorige en de twee volgende voorbeelden.

[34]	Gen. 43:16	וַיֹּאמֶר לְאִשֶּׁר עַל-בֵּיתוֹ					
		wa-	yyōmər	la-	ʾāšer	ʿal	betō
		en	hij zei	tot	REL.	over	zijn huis
hij zei tot degene die over zijn huis gesteld was							

[35]	Ruth 1:16	אֶל-אִשֶּׁר תִּלְכִּי אֵלַי וּבְאִשֶּׁר תִּלְיִנִי אֵלַי								
		ʿəl	ʾāšer	teləki	ʿelek	ū-	ba-	ʾāšer	tālīnī	ʾalīn
		naar	REL.	jij gaat	ik ga	en	in	REL.	jij overnacht	ik overnacht
waar jij heengaat, ga ik, en waar jij overnacht, overnacht ik.										

b subjects- en objectszinnen



Minder dan met כִּי het geval is kan אֲשֶׁר toch ook gebruikt worden om subjects- en objectszinnen in te leiden. Het gebruik in kwestie komt in de latere boeken vaker voor dan in de oudere. Let erop dat dit een ander gebruik is dan het bovenvermelde, waar אֲשֶׁר gebruikt wordt zonder antecedent (degene die). We geven enkele voorbeelden van verbale zinnen. Objectszinnen:

[36]	Est. 3:4	הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר־הוּא יְהוּדִי						
		higgīd	lāhēm	ʾāšer	hū	yəhūdī		
		hij deelde mede	aan hen	PART	hij	Jood		
		Hij had aan hen verteld dat hij Jood was.						
[37]	i Sam. 18:15	וַיֵּרָא שָׂאוּל אֲשֶׁר־הוּא מְשָׁכִיל מְאֹד						
		wa-	yyar	šaʾūl	ʾāšer	hū	maškīl	məʾod
		en	hij zag	Sjaoel	dat	hij	succesvol	zeer
		En Sjaoel zag dat hij zeer succesvol was. <i>niet: S. zag degene die succesvol was</i>						

Ook kan een door אֲשֶׁר ingeleide zin subject zijn van een nominale zin, als in het volgende voorbeeld.

[38]	Pred. 5:4	טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדָּר מִשְׁתַּדָּר וְלֹא תִשָּׁלֵם
------	-----------	---

ṭōb	ʿāšer	lō	tiddor	mi-	šer-	ttiddōr	wə-	lō	tāšallem
goed	dat	niet	jij belooft	dan	dat	jij belooft	en	niet	jij betaalt
Het is beter, dat je niet belooft, dan dat je belooft en niet betaalt.									

Merk op dat in alle voorbeelden van met **כִּי** of **אֲשֶׁר** ingeleid subjectszinnen waarin het predicaat een adjectief is, dit het woord **טוֹב** is.

c bijzinnen ingeleid door **אֲשֶׁר** voorafgegaan door een prepositie die de verhouding met de hoofdzin duidelijk maakt.

De volgende verbindingen komen voor:

**בְּאֲשֶׁר** : ב = voor zover dat; **כַּאֲשֶׁר** : כ = totdat; **מֵאֲשֶׁר** : מן = omdat; **אַחַר אֲשֶׁר** : אחר = nadat; **מִבְּלִי** :  
**מִבְּלִי אֲשֶׁר** = zodat niet; **בְּעֵבוּר אֲשֶׁר** : בעבור = opdat; **עַל דְּבַר אֲשֶׁר** : על דבר = vanwege het feit dat; **יַעַן** :  
**יַעַן אֲשֶׁר** = omdat; **לְמַעַן אֲשֶׁר** : למען = opdat; **כְּפִי אֲשֶׁר** : כפי = aangezien; **עַד אֲשֶׁר** : עד = totdat; **עַל** :  
**עַל אֲשֶׁר** = omdat; **עֵקֶב אֲשֶׁר** : עקב = omdat; **מִפְּנֵי אֲשֶׁר** : מפני = omdat; **תַּחַת אֲשֶׁר** : תחת = in plaats

van het feit dat. Enkele van deze verbindingen zijn frequenter dan die met **כִּי**. Men lette erop dat niet bij voorbaat duidelijk is of de verbinding **אֲשֶׁר** + prepositie de functie heeft van een coniunctie, dan wel die van een relatieve zin (met ingesloten antecedent) voorafgegaan door een prepositie. Vergelijk de volgende voorbeelden.

3 **לו** / **אם** ↑

A אִם wordt gebruikt om een conditionele zin in te leiden, die mogelijk is (realis), en de negatie is אִם לֹא. Wanneer de zin die de handeling afhankelijk van deze conditie beschrijft met een werkwoord begint dan is dat vaak een perfectum consecutivum, staat het werkwoord in die zin niet op de eerste plaats dan meest een imperfectum. De zin die op אִם volgt kan verbaal en nominaal zijn en de tijd die wordt aangeduid in de zin hangt slechts van de samenhang af.

[39]	Gen. 34:15	אֲדַבְּרָאֵת נְאוֹת לָכֶם אִם תְּהִיּוּ כַמֶּנּוּ							
		ʾak	bə-	zōt	neʾōt	lakem	ʾim	tihyū	kāmonū
		maar	in	dit	wij zullen ter wille zijn	tot jullie	indien	jullie zullen zijn	als wij
		maar op dit punt zullen we jullie ter wille zijn, als jullie net zo worden als wij							

אִם wordt ook wel gebruikt in gevallen waar aan de voorwaarde niet voldaan kan worden, zoals in het volgende, retorische, voorbeeld.

[40]	Gen. 15:5	הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם-תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם												
		habbeṭ	nā	ha-	ššāmaymā	ū-	spor	ha-	kkōkābīm	ʾim	tūkal	li-	spor	ʾotām
		kijk	toch	de	hemelwaarts	en	tel	de	sterren	als	je kunt	te	tellen	hen
		Kijk naar de hemel en tel de sterren als je ze kunt tellen												

לֹא wordt gebruikt ter inleiding van een conditie waaraan niet te voldoen valt (irrealis); de negatie luidt לֹא.

[41]	Richt. 14:18	לֹא־חֲרַשְׁתֶּם בְּעֵגְלָתִי לֹא מִצַּאתֶם חֵידָתִי						
		lūlē indien niet	ḥāraštēm jullie ploegden	bə- met	ʿēglātī mijn kalf	lō niet	məṣātēm jullie vonden	ḥīdātī mijn raadsel
Als jullie niet met mijn kalf geploegd hadden, zouden jullie mijn raadsel niet gevonden hebben								

Evenals in het Nederlands waar "als" en "wanneer" door elkaar kunnen lopen, kan **אם** soms ook een meer temporele functie hebben.

[42]	Jes. 24:13	אִם-כָּלָה בְּצִיר		
		ʿim wanneer	kālā hij is afgelopen	bāšīr wijnoogst
..., wanneer/als de wijnoogst achter de rug is.				

De temporele betekenis vinden we ook in de verbinding **עד אם**.

[43]	Gen. 24:19	גַּם לְגַמְלֵיךָ אֶשְׂאֵב עַד אִם-כָּלוּ לְשֵׂתֶת							
		gam ook	li- voor	gmallēkā jouw kamelen	ʿešʾāb ik zal putten	ʿad ʿim totdat	killū zij zijn gereed	li- te	štot drinken

Ik zal ook voor je kamelen water putten, totdat ze genoeg te drinken gehad hebben

**B אֵם** kan ook aan het begin van een zin staan die niet gevolgd wordt door een hoofdzin. De eenvoudigste verklaring is dat deze is weggelaten, waardoor de bijzin hoofdzin-functie krijgt. **אֵם** moet dan weergegeven worden "was het maar zo dat". Men vergelijkte in het Nederlands "Als dat eens waar was ...", een zin die ook zonder vervolg kan blijven.

[44]	Ex. 32:32	וְעַתָּה אִם-תִּשָׂא חַטָּאתָם וְאִם-אֵין מִחֲנִי נָא מִסְפָּרְךָ											
		wə- en	<sup>c</sup> attā nu dan	<sup>i</sup> im indien	tiśśā u wegneemt	ḥaṭṭātām hun zonden	wə- en	<sup>i</sup> im indien	<sup>ḡ</sup> ayin niet	məḥenī verwijder mij	nā toch	mi- uit	ssiḡrəkā uw boek
		Welnu dan, als u hun zonden wegneemt ...., maar zo niet, verwijder mij dan toch uit uw boek <i>of</i> : Och, wilde u nu toch maar hun zonden wegnemen, maar, zo niet, verwijder ...											

#### 4 כִּי אֵם

**A** De verbinding van **כִּי** en **אֵם** komt ook voor als inleidend element. Het kan als inleiding van een eenvoudig nominaal element voorkomen en heeft dan adversatieve betekenis, "behalve", "anders dan" of iets van dien aard.

[45]	Gen. 28:17	אֵין זֶה כִּי אִם-בַּיִת אֱלֹהִים
------	------------	-----------------------------------

ʿēn	zē	kī	ʿim	bēt	ʿēlohīm
niet	dit	NOM.	dan	huis	God
dit is niet anders dan het huis van God					

[46]	Gen. 39:9	וְלֹא־חָשַׁדַּד מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתָדָד						
		wə-	lō	ḥāśak	mimmənnī	məʿūmā	kī ʿim	ʿōtāk
		en	niet	hij hield voor zich	weg van mij	iets	behalve	OBJ. u
		en hij onthield mij niets behalve u						

**B** כִּי אִם als inleiding van een bijzin.

Ook als zinsinleidend element heeft כִּי אִם adversatieve betekenis, vertaalbaar met 'behalve wanneer', 'maar'.

In sommige gevallen kan men de eenvoudige nominale constructie na כִּי אִם beschouwen als een elliptische zin, maar dat kan zeker niet in alle gevallen. In het volgende voorbeeld is het zeer wel mogelijk.

[47]	Gen. 32:29	לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמִךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל						
		lō	ya <sup>c</sup> āqob	yeʿāmer	ʿōd	šimkā	kī ʿim	yisrāʾel
		niet	Ja'aqov	hij wordt genoemd	nog	jouw naam	maar	Israel
		Je zult niet langer Ja'aqov genoemd worden, maar Israel						

[Dat het ook hier weer zo is dat het gebruik van de conjunctie niet verplicht is moge blijken uit het volgende voorbeeld.]

[48]	Gen. 17:5	וְלֹא־יִקְרָא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם										
		wə-	lō	yiqqārē	°ōd	°et	šimkā	°abrām	wə-	hāyā	šimkā	°abrāhām
		en	niet	zal genoemd worden	nog	OBJ.	jouw naam	Abram	en	hij zal zijn	jouw naam	Abraham
Je naam zal niet langer Abram luiden, maar je naam zal Abraham zijn												

Merk trouwens op dat **כִּי אִם** soms ook kan fungeren als een (versterkte ?) variant van **אִם**:

[49]	Ex. 22:22	כִּי אִם־צַעֲקַי יִצַּעַק אֵלַי שָׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקָתוֹ						
		kī °im	šá°ōq	yis°aq	°elay	šāmoa°	°ešma°	ša°āqātō
		indien	roepen	hij roept	naar mij	luisteren	ik zal luisteren	zijn geroep
als hij roept naar mij zal ik zeker luisteren naar zijn geroep								

Verdere voorbeelden van **כִּי אִם** als zinsverbindend element.

[50]	Lev. 22:6	וְלֹא יֵאָכַל מִן־הַקֹּדָשִׁים כִּי אִם־רָחַץ בַּשֶּׁרֶץ בַּמַּיִם
------	-----------	--

wə-	lō	yōkal	min	ha-	qqḏdāšim	kī ʿim	rāḥaṣ	bəśārō	ba-	mmāyim
en	niet	hij zal eten	van	de	heilige zaken	behalve	hij wast	zijn vlees	met	water
hij zal van die heilige dingen niet eten, behalve wanneer hij zijn vlees met water wast										

Het is interessant te zien hoe ook hier de vertaler keuzes moet maken. In het Nederlands is de betekenis van bovenstaande zin weer te geven als hier gedaan (vgl bij voorbeeld NBV: .. en mag niet van de heilige gaven eten voor hij zijn lichaam met water heeft gewassen), maar ook de vertaling met 'maar' is mogelijk (vgl. SV: hij zal van die heilige dingen niet eten, maar zal zijn vlees met water baden), waar dan echter een andere tegenstelling ontstaat.

De vertaling met het adversatieve "maar" is soms noodzakelijk, zoals in het volgende voorbeeld.

[51]	Gen. 15:4	לֹא יִרְשֶׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִרְשֶׁךָ									
		lō	yīrāšəkā	zē	kī ʿim	ʾāšer	yešē	mi-	mme <sup>c</sup> ēkā	hū	yīrāšəkā
		niet	jouw erfgenaam	deze	maar	REL.	hij zal uitgaan	uit	jouw ingewand	hij	jouw erfgenaam
deze zal jouw erfgenaam niet zijn, maar hij die uit jouw lichaam voortkomt zal je erfgenaam zijn											

C כִּי אִם als inleiding van een hoofdzin.

Het voorgaande voorbeeld laat zien dat het niet mogelijk is onderscheid te maken tussen hoofd- en bijzinnen op een wijze die voor ons taalgevoel past. Daarom beperken we ons in dit gedeelte tot een enkel voorbeeld van een zin die op zichzelf staan en toch met כִּי אִם begint.



[52]	Gen. 40:14	כִּי אִם-זָכַרְתָּנִי אֶתְךָ כַּאֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ						
		kī ʿim	zəkartanī	ʿittəkā	ka-	ʾāšer	yīṭab	lāk
		echter	jij denkt aan mij	bij je	als	REL.	het zal goed zijn	voor jou
		maar denk bij jezelf nog eens aan mij, wanneer het jou weer goed gaat						

## 5 או ↑

Twee zinnen, waarvan de inhoud van de ene zin die van de andere zin uitsluit, verbinden we in het Nederlands met "of," in het Hebreeuws או. Net als in het Nederlands kan או ook gebruikt worden om twee woorden met elkaar te verbinden. In het volgende voorbeeld zijn beide gebruiken te vinden.

[53]	Ex. 4:11	מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אִו מִי־יְשׁוּם אֵלֶם אִו חֵרֶשׁ אִו פִּקֵּחַ אִו עִוֵּר														
		mī	śām	pē	lā-	ʾādām	ʾō	mī	yāśūm	ʾillem	ʾō	ḥereš	ʾō	ṗiqqeah	ʾō	ʿiwwer
		wie	hij plaatste	mond	voor de	mens	of	wie	plaatst	stom	of	doof	of	ziende	of	blind
		Wie heeft de mens een mond gegeven? Wie maakt iemand stom of doof, ziende of blind?														

Het voorbeeld maakt ook meteen duidelijk dat we hier weer een interpretatieprobleem hebben, want men kan natuurlijk vrij eenvoudig de hele rij met או verbonden elementen beschouwen als een serie elliptische zinnen. Het aantal door או verbonden

elementen lijkt daarmee, gevoelsmatig, in tegenspraak. De betekenis van het woordje **וְ** levert verder geen echte problemen op.